07/12/2021

Μελέτη για την ακίνητη περιουσία των Μονών του Αγίου Όρους

/ Αγιορείτικα

Ποιο το νομικό καθεστώς του Αγίου Όρους στην ελληνική και διεθνή έννομη τάξη; Ποιά η Ιστορική διαμόρφωση αλλά και οι τίτλοι ιδιοκτησίας της ακίνητης περιουσίας των μονών του Αγίου Όρους; Ποιό είναι το φλέγον «μετοχιακό» ζήτημα των Μονών;

Όλες οι... απαντήσεις βρίσκονται, μεταξύ άλλων, στη νέα πολυτελή έκδοση με τίτλο «Η ακίνητη περιουσία των Μονών του Αγίου Όρους» του Διδάκτορος του Εκκλησιαστικού Δικαίου της Νομικής Σχολής Α.Π.Θ. και δικηγόρου Θεσσαλονίκης κ. Χρήστου Αν. Αποστολίδη.

Πρόκειται για επιστημονική μελέτη που εκδόθηκε από τη Νομική Βιβλιοθήκη και προλογίζουν ο Γέροντας Ελισαίος, Ηγούμενος της Ι. Μονής Σίμωνος Πέτρας Αγίου Όρους και ο Καθηγητής του Εκκλησιαστικού Δικαίου Νομικής Σχολής Α.Π.Θ. Κων/νος Παπαγεωργίου.

Πιο αναλυτικά, η Μοναστική Πολιτεία του Αγίου Όρους συγκροτείται διοικητικά από τις είκοσι ιστορικές μονές, οι οποίες εδρεύουν στη Χερσόνησο του Άθω, με ίδρυση που ανάγεται χρονικά στη βυζαντινή και μεταβυζαντινή περίοδο (883-1430, 1430-1912). Το νομικό καθεστώς του Αγίου Όρους διέπεται σήμερα από ένα τοπικό, εξαιρετικό και προνομιακό καθεστώς, το οποίο απολαμβάνει συνταγματικής κατοχύρωσης (άρθρο 105 Συντ.) αλλά και διεθνούς αναγνώρισης.

Το συνταγματικό αυτό “κεκτημένο” οριοθετείται λεπτομερειακώς και αποκρυσταλλώνεται με ακρίβεια στην οικεία καταστατική νομοθεσία, την οποία συναποτελούν αφενός ο Καταστατικός Χάρτης του Αγίου Όρους (άρθρα 188, έτους 1924), αφετέρου το κυρωτικό του Ν.Δ. της 10/16-9-1926 (άρθρα 44, ΦΕΚ Α΄ 309/1926), δύο υψηλής θεσμικής σημασίας νομικά κείμενα, στα οποία το Σύνταγμα αναγνωρίζει αυξημένη τυπική ισχύ.
Θεμελιώδες θεσμικό γνώρισμα του αγιορειτικού καθεστώτος αποτελούσε ανέκαθεν η οργανωτική του αυτοδιοίκηση, στο πλαίσιο αρχικά του βυζαντινού και αργότερα του οθωμανικού κράτους. Μια αυτοδιοίκηση, η οποία συχνά προσέγγιζε τα όρια μίας ιδιότυπης τοπικής θεσμικής αυτονομίας, έναντι όχι μόνον των εκάστοτε πολιτειακών αλλά συνάμα και των εκκλησιαστικών αρχών.

Το αυξημένο επιστημονικό ενδιαφέρον που παρουσιάζει ο εκκλησιαστικός

μοναστικός πολιτισμός του Αγίου Όρους έχει μέχρι στιγμής ελκύσει το ενδιαφέρον πλειάδας ειδικών επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων, κυρίως ιστορικών και θεολόγων. Εντούτοις, ελάχιστες είναι οι μελέτες που ενέκυψαν με αναλυτικό, μεθοδικό και διεξοδικό τρόπο στο σύγχρονο νομικό καθεστώς του Αγίου Όρους, πόσω μάλλον στην ενδελεχή ανάλυση του καθεστώτος της ακίνητης περιουσίας των μονών του Αγίου Όρους, που σε πείσμα του χρόνου παραμένει εκκρεμές και διαρκώς επίκαιρο.

Και αυτό γιατί, παρά το γεγονός ότι το καθεστώς της ακίνητης περιουσίας των αγιορειτικών μονών αποτελεί μία ειδικότερη και εξαιρετικά ενδιαφέρουσα παράμετρο των παραπάνω αναφερθέντων, ωστόσο το μετοχιακό ζήτημα (διοίκηση και διαχείριση των ακινήτων που ανήκουν σε μονές του Αγίου Όρους και βρίσκονται εκτός της Αθωνικής Χερσονήσου) κατ’ επανάληψη έχει απασχολήσει τις σχέσεις Ελληνικής Πολιτείας – Μονών Αγίου Όρους, συνιστώντας μία σχεδόν μόνιμη εστία διαφωνιών, εντάσεων και δικαστικών διενέξεων.

Το νομικό κύρος των επικαλούμενων από τις μονές προς θεμελίωση της ακίνητης περιουσίας τους «ιστορικών» τίτλων ιδιοκτησίας συνιστά καίριο σημείο τριβής σε θεωρία και νομολογία στα πλαίσια της σύγχρονης έννομης τάξης. Πρόκειται για έγγραφα με αναφορές περιουσιακού χαρακτήρα, όπως ενδεικτικά τα βυζαντινά χρυσόβουλα, σιγίλια κλπ ή τα οθωμανικά φιρμάνια, ταπιά, χοτζέτια κλπ, η νομική ισχύς των οποίων έντονα απασχολεί τα δικαστήρια όλων των βαθμών και μάλιστα σε υποθέσεις που προκαλούν το ενδιαφέρον της κοινής γνώμης και ενίοτε αποτέλεσαν την θρυαλλίδα πολιτικών εξελίξεων.

Ενόψει των ανωτέρω, ερευνητικός άξονας της παρούσας μελέτης τίθεται η εκτενής εξέταση του νομικού καθεστώτος της αγιορειτικής ακίνητης περιουσίας (έκταση, προέλευση, ιστορικοί τίτλοι ιδιοκτησίας) σε συνδυασμό με τα ποικίλα και ενίοτε πολύπλοκα νομικά ζητήματα που αναφύονται κατά τη διεκδίκηση, αναγνώριση, κατοχύρωση και αξιοποίηση αυτής. Και όλα αυτά υπό το νέο πρίσμα που επέβαλε η ένταξη των πάσης φύσεως εμπραγμάτων δικαιωμάτων στο δυναμικά εξελισσόμενο καθεστώς του Εθνικού Κτηματολογίου.

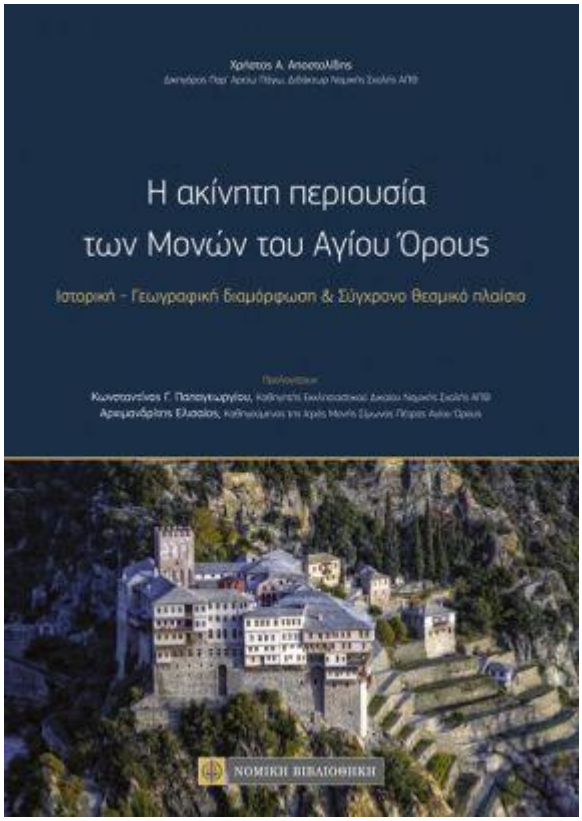

Το βιβλίο υποδιαιρείται σε τρία κεφάλαια.

α) Το Πρώτο Κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Το νομικό καθεστώς του Αγίου Όρους στην ελληνική και διεθνή έννομη τάξη» υποδιαιρείται σε περισσότερες σχετικά αυτοτελείς μεταξύ τους ενότητες, στις οποίες καταρχάς οριοθετείται το κανονιστικό πλέγμα των ρυθμίσεων του αγιορειτικού δικαίου και ακολούθως περιγράφεται η θέση της Ευρωπαϊκής Ένωσης απέναντι στην ιδιοτυπία της αθωνικής χερσονήσου και επιχειρείται η προσέγγιση του ζητήματος της νομικής προσωπικότητας των ιερών μονών μέσα από το σχολιασμό της νομολογίας των Ανωτάτων Δικαστηρίων, τις γνωμοδοτήσεις του Νομικού Συμβουλίου του Κράτους και τις απόψεις της θεωρίας.
Το πλαίσιο της διοικητικής οργάνωσης του Αγίου Όρους, ο τρόπος ανάδειξης των αρμόδιων οργάνων και λήψης των αποφάσεων, καθώς και η απονομή της δικαιοσύνης σε συνδυασμό με τον αυστηρώς οριοθετημένο τρόπο άσκησης κρατικής και πνευματικής εποπτείας από τις οικείες πολιτικές και εκκλησιαστικές αρχές αναλύονται εκτενώς σε επιμέρους ενότητες του πρώτου κεφαλαίου αποσκοπώντας στην ευχερέστερη διασαφήνιση και επεξήγηση του υφιστάμενου αγιορειτικού status quo.

β) Το Δεύτερο κεφάλαιο υπό τον τίτλο «Ιστορική διαμόρφωση και τίτλοι ιδιοκτησίας της ακίνητης περιουσίας των μονών του Αγίου Όρους» αρχικά διαπραγματεύεται τις θεσμικές απαρχές της Μοναστικής Πολιτείας δίνοντας

έμφαση στην ιστορική ανάπτυξη του φαινομένου του μοναχισμού και ακολούθως στη διαμόρφωση της μοναστηριακής περιουσίας διαμέσου των επιμέρους ιστορικών περιόδων μέχρι τελικά την εγκαθίδρυση του υφιστάμενου σήμερα καθεστώτος στις αρχές του προηγούμενου αιώνα.

Σε επιμέρους ενότητες αναλύεται το γαιοκτητικό καθεστώς και η νομική ισχύς των τίτλων ιδιοκτησίας κατά τη βυζαντινή και οθωμανική περίοδο και στη συνέχεια περιγράφεται η ισχύουσα νομοθεσία, κύρια παράμετρος της οποίας αποτελεί ο θεσμός του αναπαλλοτρίωτου της αγιορειτικής περιουσίας και οι συνεπακόλουθες πρακτικές εφαρμογές αυτού.
Ιδιαίτερη έμφαση, λόγω της πλούσιας νομολογιακής παραγωγής, δίδεται στην κληρονομική διαδοχή των αγιορειτών μοναχών, οι ειδικότερες εκφάνσεις και υποδιαιρέσεις των επιμέρους περιπτώσεων συνιστούν βάση γόνιμου και μόνιμου προβληματισμού και μελέτης.

Το δεύτερο κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την επεξεργασία του φλέγοντος «μετοχιακού» ζητήματος των Μονών, που ήδη επί έναν αιώνα εξακολουθεί να ταλανίζει την αγιορειτική κοινότητα, αποτελώντας πηγή διενέξεων με την Ελληνική Πολιτεία, που ασφαλώς οφείλει να αναγνωρίσει εμπράκτως την καίρια συνεισφορά του αγιορειτικού μοναχισμού στα χρόνια που ακολούθησαν την μικρασιατική καταστροφή με την εγκατάσταση των προσφύγων κυρίως στην Βόρεια Ελλάδα και την επακόλουθη αγροτική αποκατάστασή τους.

γ) Το Τρίτο κεφάλαιο φέρει τον τίτλο «Μελέτη Υποθέσεων» και καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της μελέτης, αποτελώντας ίσως και το πιο ενδιαφέρον. Συνιστά πρακτική αξιοποίηση και εφαρμογή των όσων αναλυτικά εκτέθηκαν και περιγράφηκαν στα προηγούμενα δύο κεφάλαια. Μέσα από την αναλυτική καταγραφή και μελέτη είτε δημοσιευθέντων στον νομικό τύπο δικαστικών αποφάσεων, είτε αδημοσίευτου πρωτογενούς δικαστικού υλικού παρουσιάζονται και προσεγγίζονται κριτικά σημαντικές υποθέσεις, που προκάλεσαν ισχυρές και μακροχρόνιες δικαστικές αντιπαραθέσεις, μερικές από τις οποίες απασχόλησαν επί μακρόν την ελληνική κοινή γνώμη και ασφαλώς το νομικό κόσμο και σε κάθε περίπτωση έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση νέων δεδομένων στις δικανικές κρίσεις αναφορικά με τα αγιορειτικά αιτήματα.